

**The Impact of Artificial Intelligence on Ethics and Politics with
an Emphasis on Heidegger's Perspectives in the Era of the
Fourth Industrial Revolution**

Rezvan Najafi¹

Seyyed Mohammadreza Mahmoudpanahi²

1. PhD, Department of Philosophy and Theology, Faculty of Humanities, Payam Noor University of
Tehran South, Tehran, Iran (**Corresponding Author**).

najafirezvan70@gmail.com

2. Assistant Professor, Department of Islamic Studies, Faculty of Theology, Payam Noor
University, Tehran, Iran.

Smpanhi@pnu.ac.ir

Article Info

EXTENDED ABSTRACT

Article Type: Research

Article history:

Received: 2025/07/11

Revised: 2025/10/07

Accepted: 2025/10/13

Online Publication: 2026/06/17

Keywords:

Phenomenology;
Artificial Intelligence;
Heidegger; Values;
Ethics

1. Statement of the Problem: In the era of the Fourth Industrial Revolution, commonly known as the digital age, we are witnessing a fundamental transformation in the art of statecraft and the emergence of the era of Artificial Intelligence (AI) governance. The concepts of "AI sovereignty" and "AI governance" are increasingly utilized within political science and philosophy. AI has become the core nucleus of the contemporary scientific revolution; since 2010, parallel with breakthroughs in programming, highly sophisticated software has emerged, and the supercomputers required to build the most advanced AI models have been mobilized.

Cite this article

Najafi, R., & Mahmoudpanahi, S. M. (2026). The Impact of Artificial Intelligence on Ethics and Politics with an Emphasis on Heidegger's Perspectives in the Era of the Fourth Industrial Revolution. *Philosophia et Theologia: Dialogues in Criticism and Reflection*, 31(2), pp. 1-30.

<https://doi.org/10.22081/jpt.2025.72283.2256>

Publisher: Islamic Sciences and Culture Academy

© The Author(s)

Politicians, ideologues, and scientists can no longer ignore its new conceptual paradigms and tools. However, the widespread deployment of AI has brought long-standing, fundamental problems in political philosophy back to the fore with renewed urgency, while simultaneously generating entirely new philosophical dilemmas.

AI has challenged numerous ethical values and heavily influenced political and interpersonal relations, effectively instigating another Copernican revolution. At the center of this revolution lies AI itself, which substitutes machine- and robot-based living for moral, spiritual, and religious values. With the rise of electronic government (e-government), AI has perceptibly altered social and political structures. In the realm of ethics, the application of AI raises a critical question: How can a single algorithmic prescription be applied to all members of society? Treating every individual identically is not only impossible but highly objectionable. Furthermore, AI appears inefficient or even inapplicable within the domain of practical and moral reason (*al-aql al-amali*). A major part of ethical principles fluctuates based on temporal and spatial contexts, as well as varying human circumstances. Ethical foundations are not equivalent to mathematical data where a specific formula consistently yields a predetermined result; rather, they are rooted in human conscience and innate nature (*fitrah*), demanding specific dynamics according to diverse situational requirements.

2. Research Objective and Focus: The primary focus of this research is to demonstrate the excessive, illegitimate dominance and sovereignty of AI over all dimensions of both material and spiritual human life. The study emphasizes the priority of virtuous moral behavior, normative rules, and human legal principles in controlling governance. Ultimately, it aims to defend the preservation of the world, human existence, life values, and existing ethical principles in order to delegitimize the mathematical, mechanistic rationality of the modern world. Beyond exposing the illegitimacy of technocratic democratic systems, this paper highlights the necessity of new industrial democracy movements to combat the ruling technocrats of the political system, allowing human rationality to supplant technological rationality.

3. Research Methodology: Utilizing a descriptive-analytical method grounded in Martin Heidegger's philosophy and comparing it with the perspectives of other thinkers, this paper elucidates the Heideggerian view on

---

---

the impact of AI on the contemporary world. It classifies philosophical reactions to this crisis, contrasting pessimistic, critical phenomenologists with moderate ones who seek to manage the status quo.

4. Research Results: The study demonstrates that AI sovereignty represents the absolute domination and hegemony of technology and modernity over all facets of human life. This state of affairs has drawn severe criticism from philosophers, theologians, and phenomenologists. Their primary objection stems from the conceptual conflation and integration of domains that cannot logically coexist under a single principle. Ethical discussions—centered on conscience, innate nature, and practical reason—cannot be subsumed under the conceptual frameworks of theoretical reason, such as mathematical and mechanical parameters. Yet, from the perspective of Cartesian rationality, the universe as a whole can be described by a mathematical algorithm—a premise realized today through AI.

Phenomenology acts primarily as a reaction against this physical and mathematical rationality. It does not present itself as a mere negation of modernity; instead, it offers the possibility of a recovery that is not a superficial patch, but a fundamental reformation of human and political society. Phenomenology actively combats a digital lifestyle that some individuals might prefer over morality under the guise of modernity. While it historically holds a smaller share of discourse compared to liberal and critical paradigms, and while the newer approach of post-phenomenology examines the human-technology relationship without addressing political systems, many assumptions of phenomenological political philosophy appear idealistic in the era of AI governance.

In this context, Heidegger posits that the ultimate goal of politics must be the "politics of Being" (*Seinspolitik*), working to strip the alienating impact of technology from human existence. As other scholars have argued, politics in the AI era reduces itself to human-to-technology or human-to-human relations, completely neglecting Being and the human lifeworld (*Lebenswelt*). Regarding the question of who rules, phenomenological theorists—who can scarcely be labeled traditional political philosophers—turn their attention to pre-modern republics. Thinkers like Feenberg and Aguilar emphasize democracy, while Dallmayr stresses global democracy. Conversely, Heidegger and Sokolowski criticize the loss of subject autonomy within AI governance. They argue that the objective must be a return to pre-modern republics that are detached from technology and centered on human Being, allowing the

---

---

autonomous subject to be liberated from the mathematical rationality of both liberal and authoritarian worlds. Pessimistic and critical phenomenologists maintain that these technologies create highly dysfunctional, undesirable scenarios, viewing AI governance as a dystopia, whereas moderate phenomenologists (such as Ihde, Hickman, Dallmayr, and Aguilar) attempt to establish control over the existing state of affairs.

تأثیر هوش مصنوعی بر اخلاق و سیاست

با تأکید بر دیدگاه هایدگر

رضوان نجفی^۱ سید محمدرضا محمودپناهی^۲

۱. دکتری، گروه فلسفه و الهیات، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه پیام نور تهران جنوب، تهران، ایران (نویسنده مسئول).
najafirezvan70@gmail.com

۲. استادیار، گروه معارف اسلامی، دانشکده الهیات، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.
Smpanhi@pnu.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: پژوهشی	در عصر انقلاب صنعتی چهارم که به «عصر دیجیتال» معروف است، شاهد تحول در فن حکمرانی و به وجود آمدن عصر حکومت هوش مصنوعی هستیم. مفهوم «حاکمیت هوش مصنوعی» و «حکمرانی هوش مصنوعی» بارها در بحث علوم سیاسی و فلسفه مورد استفاده قرار می‌گیرد. نتایج نشان می‌دهد از دیدگاه پدیدارشناسی، غایت سیاسی باید سیاست هستی باشد تا تأثیر فناوری از هستی انسان زدوده شود. محوریت این پژوهش نشان‌دادن سلطه و حاکمیت بیش از حد و نامشروع هوش مصنوعی در کلیه امور زندگی مادی و معنوی افراد است. همچنین این پژوهش بر حفظ و ارتقای اصول اخلاقی، هستی‌شناختی و ارزش‌شناسی معنوی در جهت مشروعیت‌زدایی از عقلانیت ریاضی گونه جهان مدرن و نامشروع بودن آن تمرکز دارد. علاوه بر این، نامشروع‌دانستن نظام سیاسی دموکراسی تکنوکرات‌ها، و نیز تأکید بر جنبش‌های دموکراسی صنعتی جدید برای مبارزه با تکنوکرات‌های حاکم بر
کلیدواژه‌ها: پدیدارشناسی، هوش مصنوعی، هایدگر، ارزش‌ها، اخلاق	
استناد: نجفی، رضوان؛ محمودپناهی، سید محمدرضا. (۱۴۰۵). تأثیر هوش مصنوعی بر اخلاق و سیاست با تأکید بر دیدگاه هایدگر. نقدونظر، ۳۱(۲)، صص ۱-۳۰.	

<https://doi.org/10.22081/jpt.2025.72283.2256>

ناشر: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

۱۴۰۵ © نویسندگان دارنده حق مؤلف مقاله خود بدون محدودیت هستند.

نظـر

تأثیر هوش مصنوعی بر اخلاق و سیاست با تأکید بر دیدگاه هایدگر

نظام سیاسی از دیگر محورهای این بحث است؛ به گونه‌ای که این جنبش‌ها بتوانند عقلانیت انسانی را جانشین عقلانیت تکنولوژیکی کنند؛ زیرا هوش مصنوعی بسیاری از ارزش‌های اخلاقی را به چالش کشیده و حتی روابط سیاسی و سایر عرصه‌ها را نیز تحت تأثیر قرار داده است. در واقع، هوش مصنوعی در حال ایجاد انقلاب کپرنیکی دیگر است. محوریت این انقلاب، هوش مصنوعی و مبنا قرار دادن زندگی ماشینی و رباتی به جای ارزش‌های اخلاقی، معنوی و دینی است.

نظر
مقدّم

سال سی و یکم، شماره ۲، ۱۴۰۵

مقدمه

زندگی ما به طور فزاینده‌ای به موارد دیجیتالی به هم پیوسته وابسته شده است؛ از این رو بررسی چگونگی سکونت در این قرن دیجیتال بسیار اهمیت دارد. مقداری از نوآوری‌ها در حوزه دیجیتال توسط یادگیری ماشین پیش می‌رود؛ مجموعه‌ای از روش‌ها که تعداد بی‌شماری از داده‌های موجود (کلان‌داده‌ها) را برای روندها و استنتاج‌ها تجزیه و تحلیل می‌کند. برخلاف برنامه‌های مرسوم، الگوریتم‌های یادگیری ماشینی خود به خود یاد می‌گیرند و از عرضه داده‌هایشان استفاده می‌کنند. این الگوریتم‌ها به اصطلاح بر «شبکه‌های عصبی» مبتنی هستند؛ برنامه‌هایی که از روش‌های تعامل سلول‌های مغز با یکدیگر تقلید می‌کنند (Risse, 2023 b, IX). در واقع، هوش مصنوعی مانند یک ربات عمل می‌کند؛ داده‌های ما را که از پیش به او داده‌ایم، ساخته و پرداخته شده تحویل می‌دهد و مانند یک ماشین مدرن کلیه الگوهای عملی ارائه شده به او را به بهترین شکل نمایش می‌دهد.

هوش مصنوعی فناوری نوینی است که قدمت آن به دهه ۱۹۶۰م بازمی‌گردد؛ اما با ظهور انقلاب صنعتی چهارم، هوش مصنوعی با فناوری نوظهور مانند کلان‌داده‌ها و فضای ابری به شکل پویاتری متحول شده است. هوش مصنوعی (AI) نشان‌دهنده یک تحول تکنولوژیکی با ظرفیت تغییر جامعه بشری است و دولت‌ها، بازیگران غیردولتی و سازمان‌های بین‌المللی (IOS) آن را به طور فزاینده‌ای به مثابه منطقه بااهمیت استراتژیک، رقابت اقتصادی و مدیریت ریسک در نظر می‌گیرند. با اینکه این فناوری هنوز به طور جزئی تنظیم می‌شود، بازیگران دولتی و غیردولتی شروع به مذاکره درباره قوانین و هنجارهای جهانی برای گسترش مزایای هوش مصنوعی، و در عین حال، مهار و محدود کردن پیامدهای منفی آن نموده‌اند. هوش مصنوعی به دلیل پیامدهای اقتصادی، سیاسی و اجتماعی، طیفی از چالش‌های حاکمیتی را ارائه می‌دهد (Tallberg et al., 2023, p. 2). با ظهور دولت الکترونیک، هوش مصنوعی ساختارهای سیاسی و اجتماعی را به طور محسوسی تغییر داده است. امروزه هوش مصنوعی هسته اصلی انقلاب علمی معاصر است. از سال ۲۰۱۰م هم‌زمان با شروع پیشرفت‌ها در برنامه‌نویسی، نرم‌افزارهای

پیچیده‌تری به وجود آمده و ابررایانه‌های مورد نیاز برای ساختن پیشرفته‌ترین مدل‌های هوش مصنوعی بسیج شده‌اند. سیاستمداران، ایدئولوگ‌ها و دانشمندان نمی‌توانند ابزارها و پارادایم‌های مفهومی جدید آن را نادیده بگیرند.

در عصر انقلاب صنعتی چهارم، مفهوم «حاکمیت هوش مصنوعی» و «حکمرانی هوش مصنوعی» بارها در بحث علوم سیاسی و فلسفه مورد استفاده قرار می‌گیرد. اهمیت سیاسی مشکلات فلسفی موجود در دنیا، در مقیاس بی‌سابقه‌ای دوباره ظاهر می‌شوند. ما به صورت انکارناپذیری در معرض قدرت سیستم‌های فناورانه متکی به کلان‌داده‌ها و هوش مصنوعی هستیم. هوش مصنوعی نوع خاصی از برنامه‌نویسی کامپیوتری است که تلاش می‌کند از جنبه‌های هوش انسانی مانند استدلال، ادراک، برنامه‌ریزی، حل مسئله و درک زبان تقلید کند (Risse, 2023 a, p. 77). با این حال، استقرار گسترده هوش مصنوعی توجه را به مشکلات اساسی و طولانی مدت در فلسفه سیاسی با فوریت دوباره جلب، و مشکلات فلسفی جدیدی را ایجاد کرده است. برخی مکاتب فلسفی سیاسی نیز مدت‌هاست که فناوری را مرکز اصلی قرار داده‌اند، به ویژه سنت مارکسیستی و رگه‌های خاصی از پدیدارشناسی، به خصوص آن‌هایی که مدیون هایدگر هستند.

از نظر فلسفی، ما به طور چشمگیری برای رویارویی با هوش مصنوعی در بسیاری از زمینه‌ها مانند مباحث مربوط به عقل عملی و اخلاق آمادگی کافی نداریم. اختلاف نظرها در بسیاری از زمینه‌ها که برای ترسیم این عرصه جدید مهم است، از فلسفه ذهن تا اخلاق، فراوان است. هوش مصنوعی ایجاب می‌کند که رابطه بین سنت‌های مختلف اندیشه سیاسی، مورد ارزیابی مجدد قرار گیرد. در این راستا، ضرورت دارد تمام این سنت‌ها به طور کامل فلسفه فناوری را ادغام کنند. پیشرفت فناوری فعلاً ادامه خواهد داشت. بنابراین وظیفه اندیشه سیاسی پرداختن به موضوعاتی است که احتمالاً برای ما در حوزه فناوری و سیاست پیش می‌آید. هوش مصنوعی نحوه گسترش تصمیم‌گیری جمعی و شرکت کنندگان انسانی آن را تغییر می‌دهد؛ از این رو ما باید چگونگی طراحی هوش مصنوعی را برای مهار حوزه عمومی، قدرت سیاسی و قدرت اقتصادی را بررسی کنیم. بنابراین برای درک اینکه چگونه داده‌های بزرگ و هوش مصنوعی برای اعمال

قدرت استفاده می‌شوند و چگونه ممکن است عدالت را تضعیف یا ترویج کنند و چگونه ساختارهای اجتماعی و عوامل انسانی درون آن‌ها را تغییر می‌دهند، باید فناوری‌های زیربنایی را درک کنیم (Zimmermann et al., 2022, pp. 132). شایان ذکر است که پدیدارشناسی می‌تواند پیامدهای حکمرانی هوش مصنوعی و تأثیر آن بر سیستم‌های سیاسی و اخلاق را تبیین کند؛ از این رو با استفاده از دیدگاه هایدگر و مقایسه آن با دیدگاه دیگر متفکران، به تبیین دیدگاه هایدگر درباره تأثیر هوش مصنوعی بر جهان امروز می‌پردازیم.

۱. هوش مصنوعی

اقدامات نوآورانه در زمینه هوش مصنوعی می‌تواند به بحث‌های فلسفی بینجامد؛ برای مثال، چگونه چارچوب‌های مفهومی و هنجاری موجود در پرتو نوآوری‌های تکنولوژیکی اخیر گنجانده می‌شود که باعث دگرگونی و تعارض نگردد. بسیاری از پرسش‌ها و مسائل برای اندیشه و فلسفه سیاسی در حال حاضر از حضور فزاینده فناوری دیجیتال در سراسر حوزه‌های اطراف ما ایجاد می‌شود. بنابراین با رسوخ هوش مصنوعی در علم سیاست و به تبع ساختار و نهادهای سیاسی، تبیین فلسفی سیاسی آن با استفاده از رویکرد پدیدارشناختی^۱ می‌تواند درک بهتری از کارکرد سیاسی آن ارائه دهد؛ اما همان‌طور که ساکالوفسکی می‌گوید یکی از نقص‌های جنبش پدیدارشناسی، نبود فلسفه سیاسی است؛ این قلمرویی است و از نظر شم سیاسی نیازمند تکامل است (ساکالوفسکی، ۱۳۸۴، ص ۳۷۶).

ساخت فناوری هوش مصنوعی مبتنی بر آگاهی ریاضی است که ارزش‌گذاری را ریاضی‌وار محقق می‌کند؛ به این معنا که ما انتخاب می‌کنیم یک داده از پیش معین شده

---

۱. رویکرد پدیدارشناختی می‌تواند به درک بهتر کارکرد سیاسی کمک کند؛ زیرا این رویکرد بر تجربه و پدیده‌ها تمرکز دارد. در علوم سیاسی، این به معنای بررسی چگونگی «زیستن» و «تجربه کردن» مفاهیمی مانند قدرت، مشروعیت، و مشارکت سیاسی توسط کنشگران در صحنه سیاسی است و به جای تمرکز صرف بر ساختارهای عینی، به معنای درونی این مفاهیم برای افراد و جوامع توجه می‌کند.

در همه جا مورد استفاده باشد. این صرفاً برای یادآوری این نکته است که فناوری شرایط ارزشی را در بر می گیرد و بنابراین نمی توان آن را تنها به مثابه یک ابزار تجربی خنثی در نظر گرفت (Mickunas & Pilotta, 2023, p. 183).
برای تبیین موارد بالا به نمودار زیر توجه کنید:

شکل ۱. تعاریف هوش مصنوعی (Russell & Norvig, 2010, p. 2)

شایان ذکر است هوش مصنوعی مانند یک دستگاه فنی است که دارای منطقی رسمی است و می تواند در سراسر جهان به صورت یکسان و یکنواخت مورد استفاده باشد (Mickunas & Pilotta, 2023, p. 183).

اما در زمینه استفاده هوش مصنوعی در اخلاق، این پرسش مطرح می شود که چگونه یک نسخه را می توان برای همه افراد جامعه استفاده کرد؟ این مهم در واقع، غیرممکن و بسیار ناپسند است که تصور کنیم باید به یک صورت با همه افراد برخورد کنیم. ضمن آنکه به نظر می رسد هوش مصنوعی در زمینه عقل عملی و اخلاقی، ناکارآمد و حتی غیرقابل استفاده است؛ زیرا بخش عمده‌ای از مبانی اخلاقی در شرایط زمانی و مکانی، و متناسب با شرایط و افراد مختلف می تواند متفاوت باشد. ضمن آنکه مبانی اخلاقی مانند داده‌های ریاضی نیست که همیشه با استفاده از یک فرمول مشخص، بتوان به یک نتیجه معین رسید. مبانی اخلاقی برگرفته از وجدان و فطرت افراد است و به اقتضای شرایط

مختلف، عملکرد خاص خود را می‌طلبد. به بیان بهتر، اخلاق و ارزش‌های اخلاقی متغیر است؛ یعنی در شرایط و موقعیت‌های مختلف، نباید به صورت یکسان عمل کرد؛ برای مثال گاهی کمک کردن و گاهی کمک نکردن به برخی افراد بی‌اخلاقی به شمار می‌رود. بنابراین نمی‌توان یک نسخه را برای همه افراد در نظر گرفت و به صورت ماشینی و مکانیکی یک داده اخلاقی را در همه موقعیت‌ها استفاده کرد. با این حال، باید توجه داشت که چنین ساختاری، جهان‌زندگی اجتماعی - اخلاقی، اقتصادی و فنی را با خود همراه دارد. از نظر پدیدارشناسی، انسان‌ها همیشه با فناوری در ارتباط هستند.

زمینه حکمرانی هوش مصنوعی به مطالعه این می‌پردازد که چگونه بشر می‌تواند در انتقال به سیستم‌های هوش مصنوعی پیشرفته، با تمرکز بر ابعاد سیاسی، اقتصادی، نظامی، حکومت‌داری و اخلاقی به بهترین شکل حرکت کند. در حکمرانی هوش مصنوعی دو شیوه حکومتی وجود دارد: «حکومت توسط هوش مصنوعی» یک اصطلاح مناسب برای توصیف پدیده ساختارهای حاکمیتی موجود است که فناوری‌های هوش مصنوعی را به مثابه بخشی از مکانیسم‌های حکمرانی خود اتخاذ می‌کنند، مانند زمانی که مقامات دولتی تصمیم‌گیری خودکار مبتنی بر هوش مصنوعی را اتخاذ می‌کنند، و برعکس آن، «حکومت هوش مصنوعی» یک اصطلاح مناسب برای توصیف ساختارهای حاکمیتی است که توسعه و استقرار هوش مصنوعی را تنظیم و هدایت می‌کند، مانند حرکت فعلی کمیسیون اروپا به پیش‌نویس قانون ممنوعیت انواع خاصی از برنامه‌های کاربردی هوش مصنوعی (Mickunas & Pilotta, 2023, p. 200).

از دید لیبرال‌ها، حاکمیت هوش مصنوعی چارچوب قانونی برای اطمینان از تحقیق و توسعه فناوری‌های هوش مصنوعی و یادگیری ماشین با هدف کمک به بشریت در اتخاذ و استفاده از این سیستم‌ها به روش‌های اخلاقی و مسئولانه است. حوزه‌های تمرکز اصلی حاکمیت هوش مصنوعی است؛ زیرا به عدالت، کیفیت داده و استقلال انسان مربوط می‌شود. به طور کلی، حاکمیت هوش مصنوعی تعیین می‌کند که چه مقدار از زندگی روزمره می‌تواند توسط الگوریتم‌ها شکل بگیرد و چه کسی کنترل آن را در دست دارد. برخی نگرانی‌های کلیدی که حاکمیت به دنبال رفع آن است و

- پدیدارشناسان نیز به آن اشاره دارند، شامل موارد زیر است:
- ۱) ارزیابی ایمنی هوش مصنوعی و خطرهای و پیامدهای آن برای انسان در عرصه سیاسی و اقتصادی؛
  - ۲) تعیین اینکه کدام بخش‌ها برای اتوماسیون هوش مصنوعی مناسب‌اند؛
  - ۳) ایجاد ساختارهای قانونی و نهادی درباره استفاده از فناوری هوش مصنوعی، به خصوص اینکه به حکمران و نظام سیاسی مربوط می‌شود؛
  - ۴) تعریف قوانین درباره کنترل و دسترسی به داده‌های شخصی؛
  - ۵) پرداختن به پرسش‌های هنجاری و اخلاق مرتبط با هوش مصنوعی یا پرسش‌های مرتبط با هستی انسان (Barney & Lewis, 2023).

اما از پدیدارشناسی به مثابه یک روش درمی‌یابیم که توصیف‌های عمیق تجربیات زیسته را به کار می‌گیرد تا آن ساختارهای اساسی که تجارب را ممکن می‌سازند، به منصفه ظهور برسانند. پس روش پدیدارشناسی فقط توصیف نیست، بلکه با توصیف شروع می‌شود. باین حال، آنچه در پی می‌آید چیزی است که پدیدارشناسی را به یک روش واقعی تبدیل می‌کند: شناسایی ساختارهایی که لزوماً باید برای تحقق آن تجربیات در بازی باشند (Rodemeyer, 2022, p. 96). در اینجا، ساختارها و سیستم‌های الگوریتمی و ریاضی هوش مصنوعی و به‌طور کلی حکمرانی هوش مصنوعی تجربه ما را شکل می‌دهد؛ یعنی فناوری، واسطه تجربه ما می‌شود. در عصر دیجیتال، زمان و مکان - که بستری برای تجربه رویدادها به شمار می‌آیند - تنها به مثابه چارچوبی در دسترس قرار دارند که برای همگان مهیاست.

پدیدارشناسی انتقادی با تأمل در ساختارهای اجتماعی شبکه ماهواره‌ای که تجربه ما از جهان را ممکن و معنادار می‌کند و همچنین با درگیر شدن در امور مادی با هدف ایجاد امکانات جدید و رهایی‌بخش برای معنادار کردن، فراتر از پدیدارشناسی کلاسیک است. پدیدارشناسی انتقادی، هم راهی برای انجام فلسفه و هم راهی برای نزدیک شدن به کنشگری سیاسی است. پدیدارشناسی انتقادی به مثابه یک عمل فلسفی، حساب‌های عقل سلیم واقعیت را به حالت تعلیق درمی‌آورد تا ساختارهایی که این گزارش‌ها را

ممکن می‌سازند، و نیز نحوه عملکرد آن‌ها را تحلیل کند و فرصت‌های جدیدی برای بازاندیشی و بازیابی مشترکات باز کند. پدیدارشناسی انتقادی به‌مثابه یک رویه سیاسی، مبارزه‌ای برای رهایی از ساختارهایی است که به تجربیات خاصی از جهان امتیاز می‌دهند و در عین حال، دیگران را به حاشیه می‌برند، آسیب‌شناسی می‌کنند و بی‌اعتبار می‌نمایند.

پدیدارشناسی انتقادی از نظر رادمایر، شامل اجزای زیر است: الف) ساختارهای اساسی که ماهیت اجتماعی، تاریخی و/یا نهادی دارند، شناسایی و تجزیه و تحلیل می‌کند. این ساختارها به‌مثابه ساختارهای «شبه استعلایی»^۱ یاد می‌شوند. ب) سوژکتیویته را از طریق هویت‌های چندگانه‌ای که توسط افراد اختصاص داده می‌شود، اجرا می‌شوند، شناسایی می‌شوند و/یا مورد استفاده قرار می‌گیرند، درک می‌کند و خود را به روی تقاطع‌پذیری باز می‌کند. ج) به این می‌پردازد که چگونه قدرت و/یا ساختارهای اجتماعی بر ساختار ذهنیت و سوژه‌های فردی تأثیر می‌گذارند و چگونه این ساختارها بر تجربیات زیسته انواع مختلف سوژه‌ها تأثیر می‌گذارند. د) شامل یک مؤلفه اخلاقی، سیاسی و/یا فعال است که به دنبال تغییر در ساختارهایی است که به افراد و گروه‌ها آسیب می‌رساند (Rodemeyer, 2022, pp. 96-102). اما هایدگر^۲ به امر سیاسی نیز پرداخته است و پدیدارشناسان مدرن نیز کوشیده‌اند فلسفه سیاسی را تبیین کنند.

همان‌طور که ساکولوفسکی توضیح می‌دهد، در هر دو شاخه فلسفه مدرن، معرفت‌شناسی و سیاسی، «ذهن را باید به‌عنوان قدرت حکومت درک کرد» (Rodemeyer, 2022, pp. 103). مدرن‌ها یک دلیل فلسفی غیرشخصی (روش معرفت‌شناختی یا حاکمیت عقلایی که به وضعیت طبیعت خاتمه می‌دهد) بر ضدانسان، در برابر آنچه به نظر انسان‌ها می‌رسد، واپس‌گرایی‌ها و دستاوردهای زندگی دنیوی بنا می‌کنند. مدرن‌ها

۱. شبه‌استعلایی به معنای بی‌نیاز به تجربه است و فراسوی افق تجربه حسی و نظریه‌های مبتنی بر تجربه حسی است و در قالب منطق و ریاضی نیز گنجانده نمی‌شود.
۲. هایدگر، شاگرد هوسرل و از بزرگ‌ترین فلاسفه پدیدارشناس به شمار می‌رود. نگاه او به موضوع پدیدارشناسی، نگاهی کلان است و تلاش کرده تا کلیه پدیده‌های انسانی و فلسفی را توضیح دهد.

به جای گوشزد کردن ضرورت‌ها در مباحث اخلاقی انسان، به دنبال جایگزین کردن نگرش طبیعی و اخلاقی، برای حکومت بر آن هستند، در نتیجه عمل‌گرا می‌شوند (Rodemeyer, 2022, pp. 96-102). برای مدرن‌ها، «ذهن به‌عنوان نظم یافته به سمت حقیقت اشیا تصور نمی‌شود، بلکه به‌عنوان حاکم بر فعالیت‌های خود و تولید حقیقت از طریق تلاش‌های خود تصور می‌شود. ذهن پذیرا نیست، بلکه خلاق است» (Rodemeyer, 2022, pp. 96-102). در مقابل، برای سوکولوفسکی، ذهن، هم پذیرا و هم فعال است. پدیدارشناسان به‌طور معمول بر نیمه معرفت‌شناختی مدرن تمرکز می‌کنند. فلسفه سیاسی مدرن به جامعه انسانی و شیوه‌های حکومت در آنکه فرد یا گروهی همواره بر دیگری حکومت می‌کند، نگاه نمی‌کند، یا توضیحی در مورد چرایی آن‌ها به‌مثابه کانون درک متفکر خود ارائه نمی‌دهد (Rodemeyer, 2022, pp. 96-102).

حاکمیت، یک سازه است، نه یک رشد خودانگیخته انسانی یا شکل طبیعی انسانی. مفهوم حاکمیت به معنای عقلانی و عرفی کردن زندگی سیاسی بشر است. این ساختار، ساختاری غیرشخصی ایجاد می‌کند، برخلاف اشکال شخصی‌شده حکومت که در شهر باستانی و قرون وسطی یافت می‌شود. دولت مدرن عقلانی مایل است به بازی طبیعی و آشفته عقاید پایان دهد (McGrath, 2019, pp. 200-202). همه این پیش‌نیازها برای هوش مصنوعی و زبان کامپیوتر، سخت‌افزار کامپیوتر توسط افراد رمزگذاری و در زمان‌های مشخص شناسایی شده است (sokolowski, 1988, p. 52).

تبدیل جهان به یک نظام ریاضی، تنها یک مسئله فلسفی نیست (زیرا هیچ مسئله فلسفی را نمی‌توان از کلیت آن جدا کرد؛ چراکه فلسفه به جست‌جو در گسترده‌ترین قلمرو اشیا می‌پردازد)، بلکه این موضوع با فلسفه سیاسی و انسان‌شناسی فلسفی نیز پیوند دارد. در این مناقشه، دو جریان متضاد در حوزه اخلاق و منطق وجود دارد که از باستان و مدرن متمایز می‌شوند؛ از یک سو، ارسطو و متفکران پیشامدرن، و از سوی دیگر، چهره‌هایی از ماکیاولی تا نیچه نمایندگان آنها هستند. هدف فلسفی تنها بازگشت به ارسطو نیست، بلکه بازگرداندن اعتبار آنچه او توصیف می‌کند در چارچوبی است که همراه با دگرگونی عظیمی در تفکر مدرن ایجاد شده است و یکی از عناصر چنین

بازسازی، بازیابی عمومیت آن است. ذهنی که قضاوت را اجرا می‌کند همراه با این بازیابی ذهن، کشف دوباره چیزهایی است که دارای ذات، خواص و غایات هستند که بر اهدافی که ما برای خود تعیین می‌کنیم، حکومت می‌کنند. ما داریم جهان اشیا را به مثابه «هندسه‌سازی» و «ریاضی‌سازی» علمی جهان از دست می‌دهیم. ما چیزها را به جنبه ریاضی آن تقلیل می‌دهیم. وقتی این دگرگونی رخ می‌دهد، فقط وضعیت هستی‌شناختی او نیست که تغییر می‌کند، ماهیت قضاوت انسان و ذهن انسان نیز تغییر می‌کند. تنها ذهن «واقعی» عمومی به ذهن هندسی یا نهایتاً ذهن ریاضی تبدیل می‌شود، ذهن فیزیک‌دان ریاضی که همبستگی‌های موجود را توصیف می‌کند (sokolowski, 2008, p. 115).

هایدگر نیز نیست‌انگاری^۱ تکنولوژیک و سیاست سیاره‌ای را مطرح می‌کند که توسط نظام سیاسی، خواه لیبرال و خواه اقتدارگرا صورت می‌گیرد. از دید کرافورد، سیاست سیاره‌ای بر اساس هوش مصنوعی است که مبتنی بر استعمار و تخریب محیط‌زیست و سلطه است (Crawford, 2021, p. 18). چالش اصلی، دستیابی به فلسفه‌ای اصیل است؛ یعنی فلسفه‌ای که بتواند وضعیت شرایط فعلی (دازاین) معاصر را بیان کند و در عین حال، راهکاری مناسب ارائه دهد (Feenberg, 2005, p. 93).

فلسفه باعث آگاهی راه برای دستیابی به درکی از تخصیص فلسفه‌هایدگری^۲ علوم‌شناختی که بسیار گسترده و متنوع است، می‌شود. در واقع، بیان صریح هایدگر حاکی از آن است که در مواجهه با علوم‌شناختی و تکنولوژی، دارای دیدی انتقادی به موضوع تسلط و اشراف ربات‌های مبتنی بر رفتار و هوش مصنوعی است. ربات‌های مبتنی بر رفتار به برنامه‌های کاربردی هوش مصنوعی گفته می‌شود که در زمینه تعامل انسان و کامپیوتر طراحی شده است و به صورت ماشینی، مبانی عقل عملی و مباحث

۱. پوچ‌گرایی و اعتقاد به تسلط بدون قید و شرط فناوری و هوش مصنوعی بر کلیه امور زندگی افراد.

۲. تخصیص فلسفه‌هایدگری یا همان پدیدارشناسی وجودی او، با طرح پرسش درباره معنای «هستی» آغاز شد و بر مفاهیمی چون دازاین (انسان موجود در جهان)، در جهان بودن، دلواپسی و مرگ، حقیقت به مثابه «ناپوشیدگی» و آزادی تمرکز دارد. هایدگر بر آن است، انسان از «هستی» غافل شده است و باید با «گشودگی به جهان» و درک «هستی بنیادی» خود، از اسارت عادت رها شود تا بتواند آزادانه به هستی خود پردازد.

مربوط به سیاست را تحمیل و ترویج می‌کند.

از نظر هایدگر، علم قادر نیست بدانند چه می‌خواهد و مسیری را که باید با توجه به وظایفش در پیش گیرد، نادیده می‌گیرد؛ به آن معنا که مبانی و قوانین علمی همیشه ثابت و صدرصدی نیست و بعضاً در گذر زمان تغییر می‌کند. بنابراین علم می‌تواند خود را با تأثیرات عملی و به لطف موفقیت انکارنشدنی‌اش، ضروری جلوه دهد؛ اما هرگز نمی‌تواند به‌مثابه یک واقعیت معنوی و اخلاقی، به تاریخ جهان کمک‌تکوینی و آموزشی کند. به‌طور کلی، علم برای تأمل در خود به فلسفه نیاز دارد؛ زیرا این نوع تأمل در علم، از نظر علمی امکان‌پذیر نیست. منظور هایدگر این است که علم برای اینکه «در حقیقت» بماند، به فلسفه نیاز دارد. تصور هایدگر از علم مدرن به‌مثابه امری خطرناک و تهدیدآمیز، بر این پایه استوار است که او فناوری پیچیده معاصر را در پیوند با صنعت و سیاست می‌بیند. این پیوند دقیقاً نوع پیچیده‌ای است که در پس پژوهش‌های هوش مصنوعی قرار دارد؛ پژوهش‌هایی که از طریق نهادهای مشارکتی و ساختارهای نظامی، تحت جهت‌گیری سیاسی صورت می‌گیرند. در این عرصه، متخصصان فناوری جایگزین دانشمندان کلاسیک شده‌اند (von & Masís, 2015, pp. 11-164) و هر دو، در سایه سلطه سیاسی فعالیت می‌کنند. هایدگر نیز مانند نیچه، غایت نظام‌های سیاسی گوناگون را دارای اراده معطوف به قدرت می‌داند که مبتنی بر سیاست سیاره‌ای، و مهم‌ترین هدف آن نیست‌انگاری تکنولوژیک است.

از نظر هایدگر، پیشرفت تکنولوژی و سیستم‌های خودکار یا به تعبیری هوش مصنوعی، به تدریج روی دازاین انسانی شکل می‌گیرد؛ به این معنا که در همه زمینه‌های زندگی، «انسان‌ها با وجود ابزارهای فناوری و ماشین‌های خودکار محاصره شده‌اند» (Dallmayer, 2017, p. 118). افزون‌بر این، این ابزارها و انرژی‌ها مدت‌هاست که دامنه قدرت اراده و ظرفیت انسان را برای تصمیم‌گیری تنگ‌تر کرده‌اند و بدین ترتیب، فناوری خود را به‌مثابه بخشی از ساختار یا هستی‌شناختی نشان می‌دهند و دازاین را تضعیف می‌کنند (Dallmayer, 2017, p. 118). از دید هایدگر، اگر نیست‌انگاری تکنولوژیک به آن مرحله‌ای رسیده باشد که سیاست و به‌طور کلی قلمرو زندگی عملی به‌جای مغلوب‌ساختن و

واژگون کردن آن، تنها در تشدید آن و ترویج ماشین‌وارگی نقش داشته باشد، پرسش در باب امکان غلبه بر نیست‌انگاری حساس‌تر می‌شود. هایدگر در پاسخ برای خروج از نیست‌انگاری تکنولوژیک، کنش تفکر را برای غلبه بر ذات نیست‌انگاری لازم می‌داند؛ زیرا تفکر ذات را تجربه می‌کند. تفکر یعنی گشودن خویش بر حضور، همچون عطیه هستی. در همین تجربه ذات حقیقت است که تفکر، امر بالفعل حضور را به طریقی اصیل‌تر تجربه می‌کند. تفکر به هنگام تجربه امر بالفعل براساس ذاتش، کل هستی را به روی حقیقت آن می‌گشاید و آن را در حقیقت هستی مستقر می‌کند. زمانه امروز آنگاه که به ذاتش برگردانده شود، خود را بر زمانی دیگر یا به زبان بهتر، بر بُعد زمانی دیگر می‌گشاید. در این تعمیق زمان، انسان درحالی که تا این زمان تخته‌بند حضور مطلق در زمان حال بوده، اکنون بر امکان پیکربندی آینده معطوف است. در واقع، انسان از امروزی بودن ره به آینده دارد و انسان، انسان آینده می‌شود (بیستگی، ۱۳۸۹، ص ۱۹۵). بنابراین غایت سیاست و نظام سیاسی باید پرداختن به ذات انسان باشد، نه خود انسان، و سیاستی که در آن بتوان بر نیست‌انگاری تکنولوژیک و سیاست سیاره‌ای غلبه کرد و براساس آن آینده‌ای جدید و هستی جدیدی رقم زد.

۲. پدیدارشناسی

پدیدارشناسی به‌مثابه روش و علمی که متناسب با زمان، اهداف خاصی دارد، به شیوه‌ای انتقادی، بازتاب‌دهنده اهداف خود است. این روش با رویکردی متعهدانه، به افشای شرایط ساختاری معنا می‌پردازد تا ضمن توصیف چگونگی پدیدارشدن چیزها، امکان پیش‌بینی تغییر وضعیت موجود را نیز فراهم کند.

نشانه‌سازی یا خودانعکاسی پدیدارشناسی به معنای تصدیق این مهم است که پدیدارشناسی به‌مثابه یک روش، دارای تعهدات هنجاری و غایت‌شناختی است. آنچه بدین ترتیب به دست می‌آید این است که روش‌های استعلایی، توصیفی، ایدئولوژیکی پدیدارشناسی، همگی در ماهیت خود با انتقادهایی روبه‌رو هستند. افزون‌بر این، پدیدارشناسان استدلال می‌کنند که اقدامات اساساً انتقادی و خودانتقادی برای انجام

وظایف اجتماعی و سیاسی افراد با پتانسیل‌های فردی و جمعی برای تحقق جهان‌های عادلانه‌تر با خشونت کم‌تر مورد نیاز است. یک فلسفه اجتماعی و سیاسی که مبتنی بر روش‌های پدیدارشناسی است، مدینه فاضله نیست، بلکه به‌دقت درگیر یک روش خوداصلاحی است که تعهدات خود را بدیهی نمی‌داند (Aldea et al., 2022, p. 6). براساس این دیدگاه، اگر پدیدارشناسی، انتقادی شود، باید حول مفاهیم انتقادی باشد، و باید از گفتمان‌های فلسفی - سیاسی مانند نظریه‌های انتقادی، فمینیسم، استعمارزدایی و بوم‌گرایی و مطالعات نژادی وام‌گیرد. رویکرد هوسرلی نه‌تنها در پدیدارشناسی به‌اصطلاح انتقادی بلکه در پدیدارشناسی سیاسی به‌مثابه یک عمل فلسفی با هدف تبیین امر سیاسی (تجارب، اشیا و حوزه‌های مرتبط و همچنین چارچوب‌های سازنده آن‌ها) با ابزارهای پدیدارشناختی درک می‌شود (Jansen, 2022, p. 44). عبارت ذکر شده بدان معناست که مبانی پدیدارشناختی به‌صورت صرف نمی‌تواند کافی باشد و ما را به ایدئالیسم اخلاقی برساند؛ از این رو به مبانی انتقادی و تکمیلی نیاز داریم. سنت فلسفی از سقراط از طریق افلاطون، دکارت، لایبنیتس و کانت به هوش مصنوعی متعارف می‌رسد؛ اما هوسرل در طرح مسئله امکان هوش مصنوعی از زمان خود جلوتر بود (Dreyfus, 1988, pp. 16-30).

۱-۲. رابطه بین تکنولوژی و رویکرد پدیدارشناسی سیاسی - اخلاقی

از نظر هایدگر، تکنولوژی جدید به‌طور قیاس‌ناپذیری با همه فناوری‌های قدیم تفاوت دارد؛ زیرا بر فیزیک جدید مبتنی و بر علوم آزمایشگاهی استوار است. از نگاه او، انکشاف و تسلط حاکم بر تکنولوژی جدید نوعی تعرض است؛ تعرضی که طبیعت را در برابر این انتظار بی‌جا قرار می‌دهد که تأمین‌کننده همه انرژی‌های حیات ماست. این چالش به انواع انرژی جدید تعرض می‌کند. هایدگر ماهیت تکنولوژی جدید را «گشتل»^۱ می‌نامد که یک واژه آلمانی به معنای «قفسه»، «استخوان‌بندی» یا «چارچوب» است. «گشتل عبارت است از

1. Ge-stell

نحوی انکشاف که بر ماهیت تکنولوژیک جدید استیلا دارد» (هایدگر، ۱۳۷۳، صص ۹-۱۵).

گشتل به «نحوه آشکارشدن» و «مواجه شدن» انسان با واقعیت از طریق فناوری مدرن اشاره دارد و خود، امری تکنولوژیک یا ابزاری نیست، بلکه آن «قالب بندی» و «چیدمان» اساسی است که تمام آنچه در جهان حضور می یابد در معرض دید و استخراج قرار می دهد. هایدگر این مفهوم را برای توصیف ذات فناوری مدرن به کار برد و آن را نوعی مواجهه «عرضه گرایانه» و «به چالش کشنده» دانست (هایدگر، ۱۹۶۲م، صص ۲۰-۲۱).

فناوری «عرضه گرایان» یا «به چالش کشنده» به آن معناست که زندگی ما را تحت تأثیر صددرصدی قرار می دهد و چارچوب هنجارها و زندگی ما را به چالش می کشاند و آن را تغییر می دهد. گشتل به معنای امر گردآورنده تعرض آمیزی است که انسان را مخاطب قرار می دهد و به معارضه می خواند تا امر واقع یعنی طبیعت را به نحوی منضبط به منزله منبع ثابت، منکشف کند. معارضه جویی گشتل به جنون انضباط بخشی معطوف است؛ جنونی که دیدگان ما را به رخ حقیقت (تخریب طبیعت) می بندد و در نتیجه، برقراری نسبت را با ماهیت حقیقت از بیخ و بن در معرض خطر قرار می دهد (هایدگر، ۱۹۶۲م، صص ۹-۵۵)؛ در اینجا نیست انگاری رخ می دهد. این مهم به آن معناست که اخلاق مداری، وجدان مداری و همه امور اخلاقی که با وجدان اخلاقی انجام می شود، مورد چالش قرار بگیرد و ما تنها با ماشینی مواجه هستیم که داده ها را به صورت مکانیکی پردازش می کند؛ یعنی نیست انگاری که ماحصل تکنولوژی سیاره ای است. تکنولوژی به صورتی وصف می شود که به کمک آن، جهان تنها چون مکانی ممتد درک می شود در جهت پیشبرد اراده بشر برای نفوذ و استیلای هرچه بیشتر او که به صورت یکدست و همگن نیز پیش می رود.

از منظر هایدگر، کل موجودات چون ماده ای هستند در انتظار مصرف. هیچ چیز نمی تواند از گردونه این سازمان تکنولوژیک بیرون باشد، نه سیاست که شامل راه و روش سازمان یافته و بهینه سازی قبضه کردن تکنولوژیک در سطح ملت، نه علم که حاکم بر جنبه تکنولوژیکی این قبضه کردن است، نه هنر و نه حتی خود انسان که کالا و شیئی شده است در خدمت دست کاری پیشرفته تکنولوژیک (خواه ژنتیک، خواه

آراینده و خواه سبیرنتیک). استیلای تکنولوژی توسط بسیاری از حکومت‌ها، خواه کمونیستی و خواه لیبرالی، سازمان‌دهی می‌شود و صورت می‌گیرد. در عین حال، در پس این سازمان‌دهی به ظاهر فراعقلی، نیست‌انگارانه‌ترین اهداف (نوعی پوچ‌گرایی) یعنی فقدان اهداف نهفته است و زمین و انسان به خمیرمایه‌ای که زیر یوغ اراده به‌سوی قدرت است، تبدیل شده‌اند (بیستگی، ۱۳۸۹، صص ۱۷۳-۱۷۴).

فلسفه فناوری مسائل جاری در فناوری را به کار می‌گیرد و به این موضوع می‌پردازد که چگونه تحولات فناوری درک ما را از مسائل فلسفی تغییر می‌دهد. در پاسخ، پساپدیدارشناسی نیز روابط انسانی با فناوری‌ها را تحلیل می‌کند (Rosenberger, 2014, p. 99). پساپدیدارشناسی نشئت گرفته از پدیدارشناسی، و منعکس‌کننده تغییرات در قرن بیست و یکم به‌سوی مطالعات فناورانه است. فناوری‌ها به‌مثابه فرهنگ مادی در جهان تلقی می‌شوند؛ درحالی که پدیدارشناسی کلاسیک برای آشکار کردن ماهیت‌ها کار می‌کند. یک رویکرد عمل‌گرایانه‌تر یا پساپدیدارشناسانه به فناوری‌ها اجازه می‌دهد تا خود را از طریق ارتباط انسان و جهان اثبات کنند. پدیدارشناسی، چرخش تجربی نامیده می‌شود که به بررسی چگونگی میانجی‌گری خود اشیا در جهان تعریف می‌گردد (Irwin, 2016, p. 38). رویکرد سنتی پدیدارشناسانه بیشتر از پساپدیدارشناسی به رابطه تکنولوژی و سیاست می‌پردازد؛ درحالی که پساپدیدارشناسی اغلب به رابطه انسان با فناوری می‌پردازد. پدیدارشناسی به فلسفه سیاسی فناوری نیز می‌پردازد. در واقع، بحث ما ارتباط تنگاتنگی با پدیدارشناسی دارد و موضوع پساپدیدارشناسی محوریت کمتری دارد؛ زیرا پساپدیدارشناسی بسته به ارتباطات است و موضوع بحث ما تأثیرات فناوری و هوس مصنوعی بر اخلاقیات و سیاست است.

اندرو فینبرگ به‌طور منحصربه‌فردی سنت نئومارکسیستی^۱ را با رویکردهای

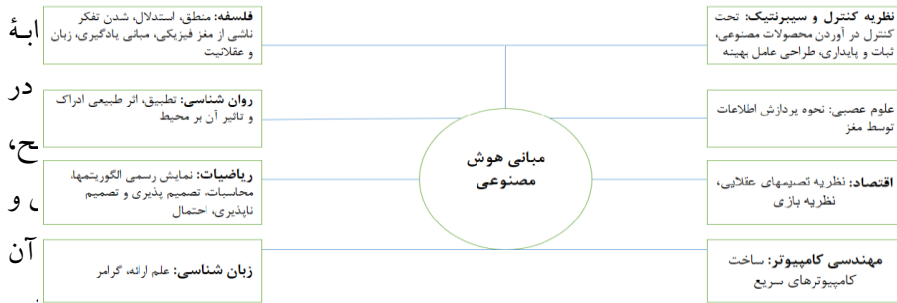
۱. «نئومارکسیسم» اصطلاحی غیردقیق برای همه رهیافت‌هایی است که در سده بیستم کوشیده‌اند مارکسیسم را با افزودن عناصری از دیگر نظریاتی نظیر ایدئالیسم آلمانی (لوکاچ)، اگزریستانسیالیسم (سارتر)، ساختارگرایی (آلتوسر) و روان‌کاوی (ژیاک) اصلاح کنند یا گسترش دهند و از این طریق، کاستی‌های مارکسیسم ارتدوکس و ماتریالیسم دیالکتیک را برطرف کنند. بسیاری از نظریه‌پردازان نئومارکسیست جامعه‌شناس یا روان‌شناس هستند. از مکاتب مطرح نئومارکسیسم می‌توان به مارکسیسم غربی و مکتب فرانکفورت اشاره کرد.

پدیدارشناختی به فناوری مرتبط می‌کند. اندرو فینبرگ یکی از معدود محققانی است که با موفقیت توانسته است این دوسنت را به هم پیوند دهد. او که ریشهٔ محکمی در نئومارکسیسم دارد، تحلیل‌های پدیدارشناختی را در نظریهٔ انتقادی خود از فناوری به صورت انتقادی ادغام می‌کند. برای فینبرگ، قدرت سیاسی و تصاحب فرهنگی فناوری ارتباط تنگاتنگی دارند. به نظر او، فناوری، هم شامل زمینه‌زدایی و هم بافت‌سازی مجدد است؛ درحالی‌که موجودیت‌ها را از آن‌ها جدا می‌کند. بنابراین برای فینبرگ، وظیفهٔ فلسفهٔ سیاسی فناوری، انتقاد از فناوری به مثابهٔ چنین عقلانیتی نیست، بلکه یافتن عقلانیت و مادیت تکنولوژیک جایگزین است. او به جای پرداختن به «فناوری» به مثابهٔ یک پدیدهٔ اجتماعی و اخلاقی گسترده، به فناوری‌های واقعی و عملکرد سیاسی آن‌ها می‌پردازد. برای وی، فناوری یک پدیدهٔ کاملاً سیاسی است (همان‌طور که مارکسیسم کلاسیک می‌خواهد)؛ نه به این دلیل که ساختار زیرساختی را برای صنعتی شدن فراهم می‌کند، بلکه به این دلیل که منافع سیاسی، ایدئولوژی‌ها و روابط قدرت را در بر می‌گیرد (Verbeek, 2013, pp. 73-74).

در تبیین موضوع «تکنولوژی یک ابزار نیست، بلکه نحوهٔ دید و انکشافی خاصی از حقیقت و بلافاصله زیست‌جهانی است که بر دوران جدید حاکم شده است» باید اذعان کرد، این زیست‌جهان، افق، نگاه و هدف خاصی مبتنی بر ریاضی کردن هستی دارد. ریاضی کردن هستی تا نهایت آن پیش می‌رود. انسان در این انکشاف تکنولوژی اطلاعات به صورت عدد و رقم در برنامه‌ها درمی‌آید و این انکشاف نوعی انضباط‌مندی را در سیاست قدرت طلب خویش دارد؛ هستی را لایزال می‌پندارد و میل در به کنترل کشیدن همه چیز دارد (اسلامی، ۱۳۹۳، ص ۱۶۵). پدیدارشناسی جهان فناوری را می‌پذیرد؛ اما می‌خواهد شیوه‌های آگاهی را در ارتباط با وضعیت هستی‌شناختی جهان رمزگشایی کند (Mickunas & Pilotta, 2023, p. 146).

با توجه به حالت غیرپایدار آگاهی که در هر «فناوری هوشمند»، از جمله هوش مصنوعی گنجانده شده است، می‌توان حس هر رویدادی را طوری انتخاب کرد و انتقال داد که گویی برای هر فردی، داده‌های جدا وجود دارد. آنچه مورد بحث است، فرایند

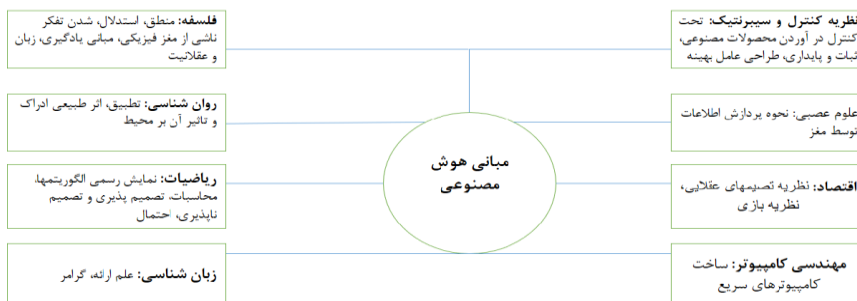

رسیده‌ایم در تحلیل پدیدارشناسی پیوند مصفی با واقعیت، ریاضیات با داده‌ها و معناسازی با اخلاقیات است. از آنجا که دلالت به میل خود شکل گرفته است، بر آن منوط نمی‌گردد که کدام یک از آن‌ها با جنبه‌های اجتماعی، اقتصادی، آموزشی و اخلاقی زندگی مرتبط است. در نتیجه، ساختار نظام‌های معنادار به یک معیار ارزشی نیازمند است که می‌گوید:

- چه سیستم‌های رسمی - ریاضی در میان همه احتمالات باید در چه جنبه‌ها و رویدادهایی اعمال شود.
  - معیارهای تشکیل نظام‌های رسمی - ریاضی خاص باید بخشی از یک جامعه، یک جامعه سیاسی، اقتصاد سیاسی یا ایدئولوژی اقتصادی سیاسی باشد که بتواند سرنخی در مورد آنچه در میان سیستم‌های ممکن مرتبط است، ارائه دهد.
- (Mickunas & Pilotta, 2023, p. 146).

برای تبیین بهتر کارکرد هوش مصنوعی، به نمودار مبانی آن توجه کنید:

شکل ۲. مبانی هوش مصنوعی (Russell & Norvig, 2010, pp. 5-16)

۳. کیستی حاکم

هایدگر، سیاست و ایدئولوژی‌های متفاوتی چون سیاست کمونیست شوروی، دموکراسی‌های لیبرال و مسیحیت را فی‌الجمله به چشم عارضه‌نماهای مصیبتی واحد می‌نگرد؛ از این رو آن‌گونه که شایسته تفکر فلسفی و رجحان اخلاقی و سیاسی است، هرگز در موضع توجه به تفاوت‌های ویژه این‌گونه ایدئولوژی قرار نمی‌گیرد (بیستگی، ۱۳۸۹، ص ۲۰۱).

در سطح نهادهای سیاسی، اندیشه‌هایدگر با ساختار دولت مدرن در تضاد است، یا به‌سختی با آن ارتباط دارد تا جایی که دولت مدرن نشان‌دهنده هدفمندی عمدی سازمان‌دهی شده یا وسیله‌ای برای مدیریت جمعی است؛ در مقابل، به مفهوم یونانی پولیس بازمی‌گردد؛ اما به شیوه‌ای که معنای آن را به‌طور اساسی تغییر می‌دهد. هایدگر از شناسایی^۱ با دولت^۲ یا دولت‌شهر^۳ امتناع می‌ورزد؛ همچنین در حمله به مرکزیت انسان‌محوری، دشمنی خود را با عقل مدرن و عقلانی کردن اشکال زندگی ناشی از روشنگری بیان می‌کند. این وضعیت به دلیل ارتباط نزدیک بین مدرنیته و نفوذ علم و فناوری است که باعث تشدید اتهامات و سوگیری ضدعلمی و حتی ضدمدرنیسم (یعنی اشتیاق به شرایط پیشامدرن) است (Dalmayer, 2017, p. 113).

عبارت ذکر شده به معنای توجه هایدگر به انسان‌شناسی است. مرکزیت مباحث فلسفی و پدیدارشناسی او بحث وجودشناسی و هستی‌شناسی است. مباحث مربوط به دولت و سیاست در دستگاه فکری او در حاشیه است. او در تبیین مباحث هستی‌شناختی خود با اخلاق فناوری‌مندان (یعنی اخلاق ماشینی) مخالف است و آن را نقد می‌کند. چالش‌های هنجاری ناشی از حکمرانی جهانی هوش بر نگرانی‌های مربوط به دموکراسی و عدالت تمرکز می‌کند. سوءاستفاده عمدی از فناوری هوش مصنوعی ممکن است اعتماد به مؤسسه‌ها را از بین ببرد و اگر کنترل نشود، جنبه‌های مثبت و منفی

1. polis
2. State
3. city_state

ایجادشده توسط فناوری‌ها ممکن است به‌طور نامساوی در گروه‌های مختلف قرار بگیرند (برتری نژادی). پویایی رقابت، مشابه آنچه در قرن بیستم درباره فناوری هسته‌ای به وجود آمد که در آن مزیت‌های نسبی مزایای زیادی ایجاد کرد، ممکن است بازیگران بین‌المللی را به نادیده گرفتن مسائل ایمنی و ایجاد کاربردهای بالقوه خطرناک هوش مصنوعی سوق دهد (Tallberg, 2023, p. 4). بنابراین از منظر پدیدارشناسی، یکی از جنبه‌های کلیدی پروژه دالمایر، ترسیم مفهومی از جهان است که سنگ بنای کار او در نظریه پردازی تطبیقی را تشکیل می‌دهد. موضوع نظریه پردازی تطبیقی به آن دلیل مطرح است که مبحث حاکمیت هوش مصنوعی بر سیاست و اخلاق مبتنی بر دو حوزه اخلاق و فناوری است. در واقع، تطبیق دادن و تلفیق کردن این دو باهم، نظریه پردازی تطبیقی را تشکیل داده است.

اصطلاح جهان‌وطنی چندین معنی بحث‌برانگیز داشته است و دالمایر از اولین متفکرانی بود که این معانی مختلف را برای ما ترسیم و روشن کرد. دالمایر در راستای تعهد خود به پدیدارشناسی، در کی اخلاقی و تجربی از جهان‌وطن‌گرایی ارائه می‌دهد که بر حسب رابطه ضدانسان‌محوری، ضد عقلانیت صرف غربی و براساس بین‌الذلهانی شناخته شده است.

این مهم به این معناست که دالمایر بر اخلاق جهانی معتقد است. او بر آن است برای رسیدن به صلح و اخلاق جهانی باید از انسان‌محوری صرف و تعصب‌های یک‌جانبه پرهیز کرد. برای رسیدن به صلح و اخلاق جهانی باید به پلورالیسم رفتاری چنگ زد و بر امور تفرقه‌انگیز و جانب‌دارانه خودداری کرد.

دالمایر با اشاره به اینکه اشکال خاصی از متافیزیک جهانی، چه عقل‌گرا، چه ذهن‌گرا و چه متافیزیک غربی، همگی براساس پدیدارشناسی انتقادی، بر حکومت جهانی یا صلح جهانی تأکید می‌کند. دالمایر با داشتن هویت‌های گوناگون به دور از عقلانیت هژمون یا جهان ریاضی‌محور غربی، در برابر عینیت‌گرایی و تقلیل‌گرایی تجربه‌گرایانه یا فیزیکی‌الیستی موضع می‌گیرد. از نظر دالمایر، فناوری رابطه انسان با طبیعت را نشان می‌دهد که به‌سوی سلطه بر طبیعت گسترش یافته است. پیشرفت‌های

تکنولوژیکی، شبکه محدودیت‌های علمی و مدیریتی حاکم بر زندگی اجتماعی را مستحکم‌تر کرده است (Dalmayer, 2017, pp. 16-27).

برای جمع‌بندی دیدگاه‌های مورد اشاره در این مقاله، به جدول زیر توجه کنید:

جدول ۱. چپستی غایت امر سیاسی

غایت نظام سیاسی در عصر حکمرانی هوش مصنوعی از منظر پدیدارشناسی				
میان‌رو	انتقادی	انتقادی	انتقادی	انتقادی
آگوئی‌لار	هایدگر	ساکالوفسکی	هکمن	فینبرگ
سیاست هستی انسان	سیاست هستی انسان	سیاست هستی انسان	اعاده نظم براساس ساختار دولتشهری	سیاست هستی انسان؛ عقلانیت جایگزین مبتنی بر اهداف و ارزش‌ها و اخلاق متعالی انسانی

تبدیل جهان اشیا به دنیای «واقعی» فیزیک ریاضی تاریخچه طولانی و پیچیده‌ای دارد که برای درک انسان، بسیار روایت شده است. به دلیل این دگرگونی، در فلسفه هایدگر، «چیزها» دیگر مطرح نیستند و «ما» با تلفیق ماده با غیرماده و ورود علم نظری به علم عملی مواجه هستیم که عنصر اصلی در استقرار مدرنیته است. این امر به موفقیت‌های چشمگیر علم مدرن منجر شده است؛ اما در پس آن، تهدیداتی نیز وجود دارد که علم، فناوری و بوروکراسی عامل آن است. تبدیل جهان به یک جهان ریاضی‌وار مسئله‌ای است که در آن، جهان در قالب چارچوب ماشینی بیان و طراحی می‌شود؛ فرایندی که در پی دگرگونی‌های عظیم تفکر مدرن، به عنصری بنیادین و اصلی در قالب یک اصل کلی و عمومیت یافته تبدیل شده است. اما ذهنی که قضاوت می‌کند در کنار این بازیابی ذهن، به سراغ کشف دوباره چیزهایی می‌رود که دارای ذات، خواص و غایاتی هستند که بر اهدافی که ما برای خود تعیین می‌کنیم، حاکم است

(sokolowski, 2008, p. 115).

جدول ۲. کیستی حاکم

نوع حکومت براساس دیدگاه پدیدارشناسی در عصر حکمرانی هوش مصنوعی				
انتقادی	میان‌رو	انتقادی	انتقادی	میان‌رو
انتقادی	میان‌رو	انتقادی	انتقادی	میان‌رو
فینبرگ	دالمایر	هایدگر	ساکالوفسکی	آگویار
دموکراسی صنعتی مبتنی بر جایگزینی عقلانیت انسانی به جای عقلانیت ابزاری ریاضی گونه	حکومت جهانی لیبرال دموکراسی مبتنی بر خودمختاری سوژه رهایی یافته و عدم عقلانیت جهان ریاضی	دولت‌شهرهای پیشامدرن مبتنی بر خودمختاری سوژه‌رهایی یافته و عدم عقلانیت جهان ریاضی	جمهوری‌های پیشامدرن مبتنی بر خودمختاری سوژه‌رهایی یافته و عدم عقلانیت جهان ریاضی	دموکراسی مدرن که هستی انسان، ارزش، معنا و منزلت انسان بپردازد و فقط به اهداف تکنولوژیک تقلیل نیابد.

نتیجه‌گیری

امروزه، هوش مصنوعی پیشرفته‌ترین فناوری است که توقف آن ممکن نیست؛ اما در آینده‌ای نزدیک حتی بیشتر خواهد شد.

حاکمیت هوش مصنوعی به معنای تسلط و سیطره فناوری، مدرنیته در همه ابعاد و زوایای زندگی بشر است که بسیاری از فلاسفه، متفکران، الهی‌دانان و پدیدارشناسان آن را مورد نقد قرار داده‌اند. خلط مفهوم، و تلفیق اموری که باهم در قالب یک اصل گنجانده نمی‌شود، باعث اعتراض و انتقاد این فلاسفه است. مباحث اخلاقی با محوریت وجدان، فطرت و عقل افراد، در قالب عقل عملی است و اصلاً در مفاهیم عقل نظری همچون مباحث ریاضی‌وار و ماشینی گنجانده نخواهد شد. اما پیشرفت‌های فناوری بر همه چیز از اخلاق، سیاست و ارتباطات تا جنسیت، علم و محیط‌زیست تأثیر می‌گذارد. از دید عقلانیت دکارتی، جهان به مثابه یک کل را می‌توان با یک الگوریتم ریاضی

توصیف کرد؛ چیزی که امروزه، با هوش مصنوعی به تحقق رسیده است و پدیدارشناسی بیشتر واکنشی به عقلانیت ریاضی و فیزیکی است. پدیدارشناسی خود را تنها نفی مدرنیته معرفی نمی‌کند. نکته مهم این است که پدیدارشناسی امکان بهبودی را می‌دهد که یک ترمیم صرف نیست، بلکه اصلاح جامعه سیاسی و انسانی است. پدیدارشناسی با زندگی دیجیتالی که ممکن است افرادی آن را تحت عنوان مدرنیته، بر اخلاق‌مداری ترجیح دهند، مبارزه می‌کند و در مقایسه با پارادایم‌های لیبرال و انتقادی سهم کمتری دارد. رویکرد جدید پساپدیدارشناسی نیز به رابطه فناوری با انسان می‌پردازد؛ ولی نظام‌های سیاسی را در نظر ندارد. بسیاری از مفروضات فلسفه سیاسی پدیدارشناسی در عصر حکمرانی هوش مصنوعی، آرمان‌گرایانه به نظر می‌رسد. هایدگر می‌گوید غایت سیاست باید سیاست هستی باشد؛ همان‌طور که بیستگی استدلال می‌کند سیاست در عصر هوش مصنوعی به رابطه انسان با فناوری یا رابطه انسان با انسان می‌پردازد و به هستی و جهان زیست انسان نمی‌پردازد، در زمینه کیستی حاکم. نظریه پردازان پدیدارشناس که به سختی می‌توان آنها را فیلسوف سیاسی خواند، به جمهوری‌های پیشامدرن توجه دارند؛ فیبرگ و آگویلار بر دموکراسی، و دالمایر بر دموکراسی جهانی تأکید می‌کند. هایدگر و ساکالوفسکی بر نبود خودمختاری سوژه در سایه حکمرانی هوش مصنوعی انتقاد می‌کنند. از نظر آنها، هدف باید معطوف به بازگشت به الگوی جمهوری‌های پیشامدرن باشد که با دوری از تسلط فناوری، به هستی انسان می‌پردازند و امکان‌رهایی سوژه خودمختار را از بند عقلانیت ریاضی‌وار جهان‌های لیبرال و اقتدارگرا فراهم می‌کنند. به نظر می‌رسد پدیدارشناسان بدبین و انتقادی معتقدند فناوری‌ها می‌توانند سناریوهای بسیار ناکارآمد و نامطلوب ایجاد کنند. آنها حکمرانی هوش مصنوعی را ویرانشهری می‌دانند؛ درحالی‌که پدیدارشناسان میانه‌رو، هکمن، دالمایر و آگویلار می‌کوشند وضع موجود را کنترل کنند.

فهرست منابع

- اسلامی، روح‌الله. (۱۳۹۳). رهایی یا انقیاد: فلسفهٔ تکنولوژی اطلاعات در قرن بیست. تهران: تیسرا.
- بیستگی، میگل. (۱۳۸۹). هایدگر و امر سیاسی (مترجم: سیاوش جمادی). تهران: ققنوس.
- ساکالوفسکی، رابرت. (۱۳۸۴). درآمدی بر پدیدارشناسی. تهران: گام نو.
- هایدگر، مارتین. (۱۳۷۳). پرسش از تکنولوژی (مترجم: شاپور اعتماد). تهران: ارغنون.
- هایدگر، مارتین. (۱۹۶۲م). پایان فلسفه (مترجم: احمد رضا معتمدی). تهران: نشر هرمس.
- Aldea, A. S., Carr, D., & Heinämaa, S. (2022). *Phenomenology as critique: Why method matters*. New York: Routledge.
- Barney, N., & Lewis, S. (2023). Artificial intelligence (AI) governance. *TechTarget*. <https://www.techtarget.com/searchenterpriseai/definition/AI-governance>
- Crawford, k. (2021). *Atlas of AI: Power, politics, and the planetary costs of artificial intelligence*. New Haven & London: Yale University Press.
- Dallmayer, F. (2017). *Critical phenomenology, cross-cultural theory, cosmopolitanism* (F. Godrej, Ed.). New York: Routledge.
- Dreyfus, H. L (1988). *What computers can't do: The limits of artificial intelligence*. Roma: Armando Editore.
- Feenberg, A. (2005). *Heidegger and marcuse: The catastrophe and redemption of history*. New York: Routledge.
- Irwin, S, O'Neal. (2016). *Digital media: Human-technology connection*. London: Lexington Books.
- Jansen, J. (2022). Phenomenology and critique: On "mere" description and its normative dimensions (A. S. Aldea., Carr, D., & Heinämaa, S., Eds.). *Phenomenology as Critique: Why Method Matters* (pp. 45-55). New York: Routledge

- McGrath, M. B (2019). Philosophy and the Integrity of the Person: The Phenomenology of Robert Sokolowski. In book: *The reception of Husserlian phenomenology in North America*, pp.187-204. https://doi.org/10.1007/978-3-319-99185-6_11
- Mickunas, A., & Pilotta, J. (2023). *A critical understanding of artificial intelligence: A phenomenological foundation*. Ltd. Singapore: Bentham Science Publishers Pte.
- Risse, M. (2023 a). *Brave new world: Political philosophy and AI. FIFTEEN EIGHTY FOUR*: Academic perspectives from , Cambridge: Cambridge University Press. <https://www.cambridgeblog.org/2023/01/brave-new-world-political-philosophy-and-ai/>
- Risse, M. (2023 b). *Political Theory of the Digital Age*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rodemeyer, L. M (2022). *A Phenomenological Critique of Critical Phenomenology*. New York: Routledge.
- Aldea, A. S., Carr, D., & Heinämaa, S. (Eds.).(2022). *Phenomenology as Critique: Why Method Matters*. New York: Routledge.
- Rosenberger, R. (2014). Postphenomenology and the Philosophy of Technology (D. M. Weiss, A. D. Proppen, & C. E. Reid, Eds.). *Design, Mediation, and the Posthuman* (p. 3). London: Lexington Books.
- Russell, S. J., & Norvig, P. (2010). *Artificial Intelligence: A Modern Approach*. Hoboken: Prentice Hall is an imprint of Pearson.
- Sokolowski, R. (1988). Natural and Artificial Intelligence. *Daedalus*, 117(1), pp. 45-64.
- Sokolowski, R. (2008). *Phenomenology of the Human Person*. Cambridge Cambridge University Press.
- Tallberg, J., Erman, E., Furendal, M., & Geith, J. (2023). *The Global Governance of Artificial Intelligence Next Steps for Empirical and Normative Research*. epartment of Political Science, Stockholm University; Faculty of Law, Stockholm University; Department of Political Science, University of Gothenburg.

- Verbeek, P. -Paul. (2013). Resistance Is Futile: Toward a Non-Modern Democratization of Technology. *Techné: Research in Philosophy and Technology*.
- Von, v., & Masís, J. (2015). *The Primacy of Phenomenology over Cognitivism towards a Critique of the Computational Theory of Mind*. Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Graduiertenschule für die Geisteswissenschaften der Julius-Maximilians-Universität Würzburg.
- Zimmermann, A., Vredenburg, K., & Lazar, S. (2022). The political philosophy of data and AI. *Canadian Journal of Philosophy*, 52, pp. 1–5.

نظر

سال سی و یکم، شماره ۲، ۱۴۰۵